

vse manj zaželeni, strokovnim arhivom pa je tudi malo mar za nas. Kdaj se je nazadnje iz pristojnega arhiva kdo oglasil pri kakšnem ustvarjalcu ali imetniku arhivskega gradiva zanimal za stanje arhivskega in dokumentarnega gradiva, materialnega varstva? Edino Radenci enkrat na leto, še kakšno posvetovanje in občni zbor Arhivskega društva, to je vsekakor premalo. Razen, če nas niso tako kot podjetja odpisale tudi strokovne inštitucije.

A ko nas ne bo več v podjetjih, bo tam izginilo tudi arhivsko gradivo in se bodo čez 100 let bodoči arhivarji v strokovnih arhivih spraševali, kje je arhivsko gradivo iz današnjih dni in kdo je bil tako neodgovoren, da je dovolil njegovo uničenje. Dobro je znano, da za raziskovanje zgodovine, še posebej krajevne, niso dovolj le arhivski dokumenti upravnih organov, sodstva, policije, cerkvenih ustanov itd., pač pa tudi društev, podjetij, zadrug in še česa. A tega gradiva ne bo, če ne bo za to poskrbljeno z ustreznimi zakonodajo že danes. Tudi to, da mora podjetje imeti arhivarja, ki ne more biti odpuščen tako kot ostali delavci. Te stvari bi morale biti urejene že v Zakonu o podjetjih, pa niso. Sami arhivarji, ki delamo v podjetjih, tega nismo mogli doseči, s strani strokovnih arhivov, Arhivskega društva in koordinacije pa ni bilo nobenega glasu. Zato je ob sprejemanju nove arhivske zakonodaje mogoče zadnja možnost, da se to sistemsko z zakonom uredi in predpiše. V novi zakon bi bilo potrebno vnesti vse, kar je bilo dobrega v sedanjem. Po podjetjih bi morali arhivarji ostati. Če se že odpušča delavec ali če gre podjetje v stečaj, bi moral biti arhivar zadnji, ki dobi delovno knjižico. Za arhivsko in dokumentarno gradivo je potrebno skrbeti do konca in za to mora poskrbeti arhivar v podjetju, saj direktorji do sedaj tega še niso počeli. Moje osebno mnenje je, da bi morali biti strokovni arhivi bolj zainteresirani za arhivsko gradivo in njegovo varstvo v podjetjih in tudi drugod, koder nastaja.

Zelimo torej, da se z novo zakonodajo dosežejo boljši pogoji za delo teh delavcev v podjetjih, da se njihovo delo pravilno vrednoti, saj vendar nismo le smetarji in snažilke, da se jih zaradi pomembnosti arhivskega gradiva ne sme odpuščati z njihovih delovnih mest, tiste pa, ki so že odpuščeni ali na čakalju ponovno zaposli na njihovem delovnem mestu. Zelo pa bi bilo potrebno okrepiti nadzor in kompetence pristojnih arhivov v odnosu do imetnikov in ustvarjalcev arhivskega gradiva, kar bi šlo v končni fazi v korist vsej slovenski kulturi.

odločitvi imetnikov, kljub temu pa je potrebna s strani arhiva aktivna in usmerjena dejavnost. Kako poteka ta dejavnost in s kakšnimi problemi se srečujemo na področju zbiranja in prevzemanja arhivskega gradiva osebnih fondov?

Moj prispevek temelji na skromnih izkušnjah na tem področju. Stiki z imetniki osebnih fondov so zelo specifični. Upoštevati moramo predvsem dejstvo, da posegamo v intimo ljudi, ko želimo pregledovati njihovo zapuščino oziroma zapuščino njihovih sorodnikov ali kako drugače zbrano gradivo. Tudi če imetnik osebnega fonda ni sorodstveno povezan z ustvarjalcem gradiva, ga je z njim povežalo že samo zbiranje in skrb za gradivo. Pričakovati je, da so imetniki arhivskega gradiva kulturno osveščeni ljudje in so zato stiki z njimi lažji in uspešnejši. Problemi se pojavijo zaradi čustvene navezanosti imetnikov na gradivo, kot so na primer dnevniki, osebni dokumenti, ipd. Primeri: imetnik ni bil pripravljen oddati dnevnika iz obdobja soške fronte, ki je ostal edini spomin na starega očeta; vdova znanstvenega delavca me ni bila pripravljena sprejeti, ker jo je moževa smrt fizično povsem strla, čeprav je od tedaj poteklo že nekaj let.

Opozoriti je potrebno tudi na spremembo imetnikovega odnosa glede vrednosti in pomembnosti gradiva v trenutku, ko se začne nekdo zanimati zanj.

Človeški faktor, ki ga zakonodaja najbrž ne bo nikoli sposobna povsem rešiti, prihaja do izraza tudi v odnosih med kulturnimi inštitucijami, za katere bi sicer pričakovali, da bodo upoštevale zakonodajo.

Naš arhiv je že poskušal urediti z Goriškim muzejem tudi glede osebnih fondov, ki jih le-ta hrani. Naleteli smo na krčevit odpor s strani muzeja. Zato se strinjam s sklepom, sprejetim na seji koordinacijskega odbora z dne 8. maja 1991, da se pridruži komisiji, ki je bila ustanovljena za reševanje sporov med arhivi in bibliotekami, še komisija za muzeje. Prepričana sem, da bo imela komisija na ravni republike večjo avtoriteto.

Da bi bili prvi stiki pri zbiranju osebnih fondov uspešni, bi morale strokovne organizacije posvečati večjo skrb vzgajanju ljudi v zavesti, da je za arhivsko gradivo najbolje, če je zbrano na enem mestu in je zanj tudi ustrezno strokovno poskrbljeno. Le načrtno in poglobljeno delo na tem področju bo prineslo rezultate in tako bodo obiski pri privatnih imetnikih uspešnejši. Z ustreznimi vzgojo ljudi se bomo izognili tudi preveliki želji po profitu v primeru kupoprodajnega razmerja.

Nekateri imetniki arhivskega gradiva se tudi sami obrnejo na najbližjo oz. najbolj poznano institucijo. V mnogih primerih sta to knjižnica in muzej, ki zbirata osebne zapuščine z določenih področij. V zadnjem obdobju pa najdejo izročitelji pot tudi do arhiva. Za naše območje je to vzpodbudno, ker je imel v prejšnjem obdobju na tem področju prednost muzej.

Zakonodaja bi morala v primerih, ko so imetniki arhivskega gradiva tudi druge kulturne institucije, predvsem zagotavljati celovitost fondov in upoštevati arhivistične metode dela. (Razbit fond Milana Klemenčiča – Goriški muzej je prevzel del za-

Zbiranje in prevzemanje arhivskega gradiva osebnih fondov

Ivanka Uršič

Arhivi si prizadevamo, da bi pridobili najpomembnejše arhivsko gradivo, ki je v lasti posameznikov. Zbiranje tega gradiva temelji na prostovoljni

puščine, ki se nanaša na Klemenčičevo slikarsko dejavnost, Lutkovno gledališče v Ljubljani je prevzelo umetnikove marionete, posebej so shranjene njegove fotografije in na koncu je kot imetnik še naš arhiv).

Pri privatnih imetnikih se arhivsko gradivo nahaja v glavnem v dobrem stanju. Seveda se dobijo tudi izjeme, ki so na žalost tudi med kulturnimi ustanovami. (Zapuščina Miroslava Premroua je shranjena v lesenih zabojih in v najbolj zakotnem delu knjižnice Narodnega muzeja v Ljubljani.)

Gradivo v privatni lasti ni urejeno ali popisano. To delo je prepuščeno arhivu, ki glede na vsebino gradiva oblikuje notranje celote (osebne zadeve, premoženjske in gospodarske zadeve, korespondenca, gradivo, ki se nanaša na poklieno ali kako drugo dejavnost ustvarjalca).

Nemogoče je odkriti vse dokumentarno gradivo, ki ga hranijo občani in bi bilo lahko razglašeno za arhivsko gradivo oz. kulturni spomenik, če bi zanj vedeli (urbarji, listine, rokopisi, dnevniki).

Naletimo celo na primer, ko kmečki turizem bogati svojo ponudbo s prikazovanjem osebnega arhiva. Najbrž bo v prihodnosti takih primerov še več, zato mora zakonodaja poseči tudi na to področje.

Dotaknila bi se še vprašanja, kako naj poteka strokovno varovanje in obdelava gradiva, ki je razglašeno za kulturni spomenik in je še vedno v privatni lasti. Država mora prevzeti tudi v teh primerih delež pri finansiranju varstva arhivskega gradiva (restavracija, konservacija).

V zvezi s pobudo, naj bi bila arhivom dana možnost, da prevzamejo zasebno arhivsko gradivo v depozit, kar pomeni da ostanejo dotodanji imetniki lastniki arhivskega gradiva ter da imajo pravico odločati o vsakokratni uporabi tega gradiva, bi navedla primer iz našega arhiva:

Znanstvenoraziskovalni center SAZU (zanj dr. Marušič) nam je poslal dopis, v katerem pravilno ugotavlja, da je naš arhiv najbolj primeren in usposobljen na novogoriškem za hranjenje zapuščine dr. Henrika Tume. Zapuščina obsega poleg osebnega arhiva tudi knjižnico; imetnik zahteva, da morata biti oba sestavna dela hranjena na istem kraju. Dr. Marušič ugotavlja, naj bi se zapuščina hranila kot corpus separatum in bi bila temelj za osnovanje študijskega centra dr. Henrika Tume. Lastniki seveda ne mislijo na prodajo. Arhiv ima torej pri pridobivanju zasebnega arhivskega gradiva po veljavni zakonodaji le omejeno možnost, kot je na primer predkupna pravica. Za ohranitev navedenega gradiva pa so te možnosti odločno premalo in mu zato ne dajejo potrebne varnosti.

Zakonodaja se trudi, da bi rešila glavne probleme v zvezi z zbiranjem in prevzemanjem arhivskega gradiva. Uspeh na terenu pa je predvsem odvisen od dobre volje privatnih imetnikov in od naše vztrajnosti.

Zbiranje gradiva društev in stiki z ustvarjalci tovrstnega gradiva

Boris Rozman

DRUŠTVA

Pri društvih ne gre za politično združevanje občanov, ampak za združevanje zaradi kulturnih prosvetnih, umetniških, strokovnih, znanstvenih, športnih, socialnih, humanitarnih in podobnih potreb in interesov. Za društvo je značilno, da gre za prostovoljno združevanje občanov in da so društva pri uresničevanju svojih ciljev samostojna. Delovanje za društvo ni obvezno, društva lahko svojo dejavnost zmanjšajo ali omejijo, ker temelji njihova dejavnost izključno na prostovoljni podlagi. Po zakonu iz leta 1974 so društva, pravno gledana, pravne osebe in sicer civilno-pravne osebe. Takšen status pa si društvo pridobi z vpisom v register društev pri pristojnem upravnem organu za notranje zadeve. Članstvo v društvu ni stalno, število članov raste ali upada. Društvo lahko ustanovi več oseb, ki imajo skupen cilj, reguliran s pravili in drugimi akti.

Več istovrstnih ali sorodnih društev za uresničevanje svojih skupnih ciljev lahko ustanovi zvezo društev, za katero ravno tako velja, da gre za prostovoljno združevanje. Društvo lahko izstopi iz zveze društev, ali pa v tako zvezo ne vstopi. Za zvezo se uporabljajo predpisi, ki veljajo za društva.

POMEN DRUŠTEV

Najstarejša društva so obstajala brez državnih zakonskih predpisov. Delovala so na osnovi družbenih norm, ki so bile zbrane v društvenih redih – društvenih pravilih. Vlogo državne oblasti pri nastajanju društev so čutili šele tedaj, ko so društva pridobila določen vpliv v družbi. Ta pa je postajal vse večji in večji. Z njim pa je rasel tudi njihov pomen. Seveda, pomena, kakršnega so društva imela nekoč, danes nimajo več. Ne moremo in ne smemo pa trditi, da so danes društva brez pomena, še zlasti, ko se je začela uveljavljati lokalna zgodovina. Ta namreč preučuje za svet mnoge nepomembne dogodke, a pomembne za kraj, kjer so se dogajali. Gradivo za takšne dogodke so raziskovalci začeli iskati in jih še iščejo pri društvih oziroma ustanovah, ki hranijo njihovo gradivo.

ODNOS DRUŠTEV DO GRADIVA

Mnogokrat je iskanje zaman. Gradiva ne najdejo in to kljub temu, da so društva nekoč zelo poudarjala hranjenje gradiva, ki je nastajalo pri njihovem delovanju. Pri mnogih društvih so določili celo arhivarja, ki je bil zadolžen za varovanje arhivskega in dokumentarnega gradiva društva. Kako danes društva ravnaajo z dokumentarnim gradivom ni potrebno danes posebej poudarjati. Vsem je znano, da je le malo takih društev, ki se zavedajo svoje vloge